

A VILÁGÉGÉS HADSZÍNTEREIN

(Zrínyi Kiadó, Budapest, 1994. 221 o.)

A sikertelen címlap miatt, mely egy reklámplakát és egy karikatúra kereszteződésének tűnik, valószínűleg jóval kevesebben vették kézbe az 1994-es könyvhét egyik újdonságát, mint amennyit a kötet megérdemelt volna. Én is félig véletlenül lapoztam bele, hogy aztán a harmadik mondat után megállapítsam: meg kell venni.

Ugyanis az egyik legjobban megírt második világháborús visszaemlékezést vettem a kezembe.

A könyv igen jó magyarsággal, olvasmányosan van megírva. Stílusa Somogyváry Gyuláéra emlékeztet, azonban nem annyira lírai. De ugyanúgy megismerhetjük belőle a II. világháború magyar katonájának az érzéseit és gondolatait, mint Somogyváryéból az elsőjéét. Ugyanakkor Bondor megőrizte katonai szakszerűségét is, ezt az egykori Magyar Katonai Szemlében megjelent beszámolóival összehasonlíthatva bárki megállapíthatja.

A könyvben a nagyobbik részt a 2. hadsegregbeli élményei töltik ki. Bár a nyíregyházi 12. gyalogezred tisztje volt, a nyugat-dunántúli 35.-hez került ki a frontra, pótlásként. A körülményekkel megismerkedve hamarosan rájött arra, hogy az állandó szovjet rajtaütések ellen egy ellenszer van: meg kell őket előzni. A végrehajtott vállalkozások leírása egy akciófilm forgatókönyvét is jelenthetnék.

Azután elkövetkezett 1943. január 12., s vele a nagy szovjet támadás. Mint kevésbé ismert érdekességet jegyzem meg, hogy a 7. könnyű hadosztály a lehetőségekhez képest felkészülten várta, mert a III. hadtest hírszerző osztálya idejében jelezte a támadást. Ez azonban csak arra volt jó, hogy az „utolsó utáni” pillanatig tudják tartani állásaikat, majd utána – ha komoly veszteségek árán is – de sikerrel törjenek ki a bekerítésből. Ezután az „utóvéd utóvédjének” a szerepét töltik be. E közben január 14-én a szerző párbaj megvívására kényszerült egy szovjet harcokocsival, melyből nagy szerencsével „csak” sebesülten került ki. Ennek élményszerű leírása valószínűleg megborzongatja a szelidebb olvasó idegeit. Közben újra elszakad alakulatától, s összegyűjtve néhány hasonló sorsra jutott katonát, többnapos kalandorozat után visszaérnek a közben jócskán hátrábbzorult

magyar alakulatokhoz. Menet közben (szinte véletlenül) egy német csoportot is kiszabadítottak szovjet fogságból. Ezt annyira lényegtelen epizódnak tartotta, hogy el is felejtette már, amikor váratlanul megkapta a Vaskeresztet. (A németek rangidős tisztjének viselkedése a többi visszaemlékezés fényében a „nem jellemző” kitételt is megkaphatja.)

Az anabázisz során sebesülése értehetően nem javult, így a kitörés-visszavonulás további részét szállított sebesültként élte át. Hogy végül is meggyógyult, azt a szumi német tábori kórház, de elsősorban az egr kórház magyar orvosainak köszönheti. Valahol itt (és nem előbb, a visszavonulás kezdetével) lett volna célszerűbb zárni az első részt, az idézendő értékeléssel.

„Sajnos a magyar hadsereg már keveset számított, de megtette kötelességét. Tulajdonképpen mi fogtuk fel a létszámban többszörösen erősebb, fegyverzetben sokszorosan jobb és korszerűbb tömeg halálóra méretezett csapásait. A védőállásokban való kemény kitartás, a helységek kétségbeesett védelme és az időnkénti ellentámadások annyira kifárasztották az orosz, hogy nemcsak a lendülete tört meg, de már nem volt ereje ennek a nagy offenzívának erőteljes folytatására sem.”

Az itthoni helyőrségi szolgálat és a kiképzés közben kezdte el szakirodalmi tevékenységét is, és átgondolva élményeit „ebben a modern háborúban döbbszemem rá arra, hogy a vitézség, az emberek bátorsága már csak mellékes szerepet játszik”. S hogy az országot csak egy átállás menthetné meg a teljes pusztulástól. Dehát ennek megszervezése nem egy beosztott tiszt feladata.

Nemsokkal a román átállás előtt a 12. gyalogezred pótalakulatait elindították Sopronba, hogy a politikai helyzet változása után a 8. póthadosztályba beosztva azonnal visszaindítsák őket a Tiszántúlra. „Különös alakulat volt ez. Hadosztálynak volt ugyan keresztelve, de létszáma alig haladta meg egy ezred létszámát, mindez vonatkozott a fegyverzetére is.”

Ennek ellenére a szeptember 12-én megindult támadás sikerrel járt. A románok „eredetileg úgy tervezték, hogy halogató harcokban igyekeznek csapatainkat feltartani. Ez azonban gyors előremozgásunk következté-

ben nem sikerült, sőt helyenként pánikszertű menekülés lett belőle." Azonban szeptember 18-án megindult a szovjet ellentámadás és nem maradt más lehetőség, mint visszavonulni, amíg viszonylag rendben és elfogadható veszteséggel lehet. Ekkor jött az újradí helység-harc, kölcsönösen nagy veszteségekkel, melyben bebizonyosodott, hogy páncélosokkal városokban nem igen lehet mit kezdeni...

Utána egyre csökkenő létszámmal, de néha mégis ellenlökésekkel kísérletezve: visszavonulás. Nem tudom mennyire ismert az a közlése, hogy Pitvaros és Csanádalberti (szlovák) lakossága, legalábbis részben, fegyverrel segítette a szovjet csapatokat. Érdekes az is, melyet fogolyvallomások és tapasztalatai alapján a szovjet-román „fegyverbarátságról” ír, mert viszonyuk a németekkel való viszonyt idézte: szovjet részről lenézés, román részről gyűlölet (Besszarábia elvétele – N. D. I.), s nemegyszer – nem is biztos, hogy mindig tévedésből – egymást is lőtték.

Kitörés még egy bekerítésből, átkelés a Tiszán, védelmi harcok a Kiskunságban, és jött október 15, meg egy újabb sebestülés... és egy jóindulatú parancsnok, aki kiállított számára egy szabadságos levelet, adott hozzá egy keltezetlen úrlapot is, és lelkére kötötte, hogy fegyvert vigyen magával.

„Ezzel lezárult életem egyik, nagyon nehéz korszaka. A frontszolgálatnak egyselőre vége volt. Ezután már nemcsak a szemben álló ellenséggel kellett küzdenem, hanem azzal a hatalmi önkénnyel is, mely saját érdekeit a nemzet érdekeinél előbbre helyezi.

De hát ez már egy másik könyv, másik fejezet. Hosszú lenne most elbeszélni.”

A sors játékának is lehetne tekinteni, hogy a könyvet befejezve megismerhettem – ha csak

vázlatosan is – a „második fejezetet”. Ugyanis az Új Magyarország 1994. július 2-i számában megjelent Sári Katalin egész oldalas interjúja Bondor Vilmossal ellenállási tevékenységéről.

Ebből tudtam meg, hogy a Mikó Zoltán-féle ellenállási csoport tagja volt. Nem sokkal az ostrom vége előtt árulás folytán a nyilasok kezére került. Ezt túlélte, de alig hogy szabadult, máris az NKVD vette „gondozásba”. Itt aztán halálra is ítélték, ám egy szovjet (feltehetően NKVD) főhadnagy tudtán kívül megírta és beadta (s feltehetően „elvtársi kapcsolataival” segítette is) a kegyelmi kérvényt. Végül is 1955-ben hazaengedték, de csak 1956-ban szabadult.

Visszatérve a könyvre: emberileg igen rokonszenvesnek találok (bár történésként kifogásolom), hogy inkább csak azokról a tisztekről ír, akiről jót tud mondani. Így a doni harcoknál elsősorban ezredparancsnoka, Vécsey Béla alezredes, és a hősi halált lécz József vk. százados; a Tiszántúlon pedig zászlóaljparancsnoka, Fonyó Jenő őrnagy, és a 7/2 rohamtüzérüteg parancsnoka, a kitörés közben hősi halált halt Kőszeghy Barnabás főhadnagy.

Befejezte a könyvet jutott eszembe, hogy másoknál (Bártfai Szabó László, Nagy Kálmán) is olvastam: a látszólag „önkéntesen” visszavonuló vagy kitörő alakulat parancsnokát ezzel fogadják: „Nem kaptátok meg a parancsot? Mi elküldtük!” Figyelemébe ajánlom a téma kutatóinak.

A kötetet néhány dokumentumértékű fénykép illusztrálja a doni harcok idejéből. Sajnos, az alföldi harcokról nincsenek képek.

És végül, de nem utolsó sorban: jó lenne kézbe venni azt a „második könyvet” is!

Nagy Domokos Imre

BERNHARD R. KROENER (Hrsg.) – HEIGER OSTERTAG (Red.)

POTSDAM

Staat, Armee, Residenz in der preussisch-deutschen Militär-geschichte

(Propyläen Verlag, Frankfurt am Main-Berlin, 1993. 637 o.)

A német történelemből jól ismert Potsdam városa, Brandenburg tartomány székhelye 1993-ban ünnepli oklevélbeli említésének millenniumát. Ez alkalommal az állam és a hadsereg árnyékában fejlődött székváros hadtörténelmi szempontú értékelését tűzte ki

célul a Német Hadtörténelmi Kutatóhivatal. Kül- és belföldi tudósokat hívott meg, hogy fejtsék ki ezirányú nézeteiket. Így a kötet két részből áll, az elsőben Potsdamot kívülről tekintve vizsgálja egy-egy brit, francia, spanyol, svájci, osztrák, magyar, cseh, lengyel, orosz,